

ANDRZEJ GRZYBOWSKI^{1,2} MAGDALENA KORDYS³

Stanisław Lubicz-Koźmiński (1837-1883): pionier okulistyki dziecięcej i wybitny historyk medycyny.

Stanisław Lubicz-Koźmiński (1837-1883): pioneer of pediatric ophthalmology and prominent of historian of medicine

¹ Katedra Okulistyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Warszawska 30 Olsztyn 10-082, Poland, ae.grzybowski@gmail.com

² Instytut Okulistycznych Badań Naukowych, ul. Górczyczewskiego 2/3, 60-554 Poznań

³ studentka 3 roku, kierunku lekarskiego UWM w Olsztynie

Streszczenie:

Celem pracy było opracowanie biografii i dorobku naukowego Stanisława Lubicza-Koźmińskiego, okulisty i historyka medycyny. Jego życiorys i wkład naukowy nie został dotychczas poddany dokładnej analizie naukowej. Stanisław Koźmiński ukończył Wydział Lekarski Uniwersytetu w Moskwie w 1861 roku. Po studiach rozpoczął praktykę lekarską oraz poszerzał zdobytą wiedzę będąc asystentem w Klinice Chorób Ocznych i Usznych profesora Szokalskiego w Warszawie. Kształcił się również u profesora Albrechta von Graefego w Berlinie. Napisał prace naukowe w dziedzinie okulistyki i historii medycyny. Był bibliotekarzem Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego od 1872 roku. Ponadto często bezinteresownie udzielał pomocy lekarskiej ubogiej ludności.

Słowa kluczowe: Stanisław Lubicz-Koźmiński; medycyna; okulistyka; historia medycyny; historia okulistyki polskiej

Abstract:

The aim of the work was to develop biography and scientific achievements of Stanisław Lubicz-Koźmiński, an ophthalmologist and an historian of medicine. His curriculum vitae have not yet been subjected to thorough scientific analysis. Koźmiński graduated from the Faculty of Medicine of the University of Moscow in 1861. After graduation he started his medical practice and expanded his knowledge as an assistant at the Department of Ophthalmology headed by Professor Szokalski in Warsaw. He also studied under Professor Albrecht von Graefe in Berlin. He wrote scientific papers in the field of ophthalmology and history of medicine. He was a librarian of the Warsaw Medical Society since 1872. In addition, he often selflessly provided medical care to poor people.

Key words: Stanisław Lubicz-Koźmiński; medicine, ophthalmology, history of medicine, history of Polish ophthalmology

Wstęp

Stanisław Kościński był aktywnym okulistą i historykiem medycyny. Jednak jego dorobek naukowy i biografia nie były dotychczas przedmiotem analizy naukowej i opracowania. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie zebranych materiałów biograficznych oraz dorobku naukowego Stanisława Kościńskiego.

Metodologia

W pracy wykorzystano materiały zebrane w Głównej Bibliotece Lekarskiej imienia Stanisława Konopki w Warszawie, słownikach biograficznych oraz wspomnieniach pośmiertnych. Ponadto informacje zgromadzono z Polskiej Bibliografii Lekarskiej oraz przejrano bazy internetowe, takiej jak Google Scholar i zdigitalizowane materiały archiwalne.

Biografia

Ryc. 1. Dr Stanisław Kościński, Tygodnik Ilustrowany, Warszawa 22 września 1883 r. [Źródło: Dział Starej Książki Medycznej, Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie]

Stanisław Lubicz-Kościński urodził się w Warszawie 22 maja 1837 roku. Był synem Józefa, nauczyciela szkół rządowych, pedagoga oraz filologa i Franciszki z Kamieńskich. Miał kilkoro rodzeństwa. W latach młodości Stanisława zmarł jego ojciec. Matki nie było stać na wykształcenie syna, z tego powodu Kościński od wczesnych lat gimnazjalnych zarabiał udzielając

korepetycji. Gimnazjum rozpoczął w Sandomierzu, ukończył w Warszawie, gdzie uczęszczał do Gimnazjum gubernialnego. Gimnazjum ukończył w 1856 roku ze złotym medalem [1, 2, 3].

Następnie wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu w Moskwie. Gdy niewielkie oszczędności Kościńskiego wyczerpały się, znalazł się w skrajnej nędzy, głodując i często nie mając własnego miejsca zamieszkania. Zemdlonego i z wysoką gorączką znaleziono go na ławce w publicznym parku i odwieziono do Kliniki Uniwersyteckiej. Tam stwierdzono tyfus głodowy [1]. W klinice, w której został umieszczony, zaopiekował się nim prof. Korneli Młodziejowski, urodzony na Podolu, wówczas dyrektor kliniki patologii i terapii szczegółowej, pomógł mu w znalezieniu pracy zarobkowej. Pomoc okazał mu także profesor chemii i farmacji Henryk Giwartowski (1817-1884), pochodzący z Warszawy [9]. Dzięki poparciu dwóch profesorów Kościński mógł zarabiać udzielając prywatnych lekcji w zamożnych domach oraz jako tłumacz w redakcjach czasopism politycznych publikowanych w Moskwie [1]. Umożliwiła mu to zdobyta już w szkole średniej i pogłębiania podczas studiów uniwersyteckich znajomość języków starożytnych: łaciny i greki oraz nowożytnych: angielskiego, czeskiego, francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego i włoskiego. W 1861 roku ukończył studia medyczne z odznaczeniem. Warunki materialne nie pozwoliły mu ubiegać się o stopień doktora [3]. Po powrocie do kraju Stanisław Kościński zamieszkał w Warszawie i rozpoczął praktykę lekarską. W 1862 roku Kościński przyjął posadę lekarza przybocznego rodziny barona Artura von Mohrenheima (1824-1906) i wyjechał za granicę do Pragi i Wiednia, gdzie zwiedzał szpitale, kliniki i biblioteki [1, 2, 3].

Na wieść o wybuchu powstania powrócił do Polski. Niósł pomoc rannym w szpitalach warszawskich w latach 1863-1864. W 1864 roku udał się do Paryża, gdzie korzystał z materiałów klinicznych i kontynuował przerwana pracę. Następnie blisko rok był lekarzem obwodu zakroczymskiego. W tym czasie poznał Lucynę Gregorowiczównę (1842-1915), przyszłą małżonkę [1]. W 1865 roku osiedlił się w Warszawie przy ulicy Elektoralnej 22 [12]. Został prywatnym asystentem w Klinice Chorób Ocznych i Usznych prof. Wiktora Szokalskiego (1811-1891). W 1867 roku Kościński udał się do Berlina aby kształcić się u prof. Albrechta von Graefego. W połowie 1868 roku wrócił do Warszawy, gdzie poświęcił się praktyce lekarskiej oraz pracy naukowej. Objął stanowisko okulisty w Szpitalu Dziecięcym mieszczącym się przy ulicy Solnej. Jednak zabudowania, mieszczące się przy ulicy Solnej były zbyt małe i nie rokowały rozwoju szpitala. Dlatego więc 15

maja 1874 roku rozpoczęto budowę nowego zakładu przy ulicy Aleksandrii, obok pałacu Staszica, w którym mieściło się I Gimnazjum Męskie. Nowy zakład już jako Warszawski Szpital dla Dzieci rozpoczął swoją działalność w 1875 roku mając 79 łóżek. Według Orłowskiego S. Koźmiński od 1870 roku był pierwszym okulistą pediatrycznym w Polsce [9]. Był również lekarzem w fabryce Norblina i Wenera. Praktyka prywatna zapewniła mu niezależny byt [2, 3, 4].

Poniżej przedstawiamy opis typowego dnia S. Koźmińskiego według Józefa Peszkego: [1]

„Najlepsze mamy wyobrażenie o pracowitości Koźmińskiego, zapisując tu zwykły podział dnia jego. Latem i zimą wstawał zwyczajnie pomiędzy piątą a szóstą z rana i zasiadał zaraz do biurka, przy którym pracował najczęściej do godziny siódmej lub ósmej; wtedy wyjeżdżał na miasto dla załatwienia swych czynności lekarskich. O jedenastej bywał codziennie w Szpitalu dla dzieci, gdzie zawsze liczne bardzo przyjmował ambulatorium. W południe jeżeli nie był zbyt zajęty, poświęcał godzinę lub półtorej wypoczynkowi, wtedy chętnie przy śniadaniu z kolegami spędzał chwilę wytchnienia na pogawędce swobodnej o rzeczach potocznych lub naukowych. Odpocząwszy powracał do chorych lub też do domu, gdzie zaraz znów zabierał się do prac naukowych; a od czwartej do siódmej u siebie pacjentów przyjmował. Wieczorem, jeżeli nie wychodził do biblioteki Towarzystwa Lekarskiego [Warszawskiego], gdzie zwykle dwa razy tygodniowo przepędzał czas od siódmej do dziesiątej, zasiadał znów do biurka i przy nim już do północy pozostawał.”

(Tekst podano z uwspółcześnieniem pisowni.)

Podczas epidemii cholery w 1867 roku pełnił obowiązki lekarza w kilku dzielnicach Warszawy, zamieszkałych głównie przez ubogą ludność. Od 1870 roku był lekarzem Zakładu dla Ubogich Dzieci przy ul. Żelaznej, w Zakładzie Opieki N. Maryi Panny przy ul. Żytniej, okulistą Zakładu dla Chłopców Sierot przy ul. Freta i kontynuował funkcję konsultanta w Warszawskim Szpitalu dla Dzieci. Wszystkie te obowiązki pełnił aż do zgonu bezpłatnie [4].

Posiadamy następujący opis jego wyglądu:

„Koźmiński był wzrostu więcej niż średniego, budowy silnej i kształtnej, tuszy umiarkowanej, głowę zwykły był nosić wzniesioną trochę ku tyłowi przechyloną, co mu nadawało wygląd stanowczy i dumny trochę... Zwykły wyraz twarzy Koźmińskiego był poważny, spokojny, rzec można trochę zimny i niedopuszczający na razie poufalego zbliżenia się... Będąc surowym sam dla siebie, surowo też sądził postęпки innych i jeżeli na czymkolwiek charakterze ciążył zarzut jakiś poważniejszy, lub chociażby podejrzenie tylko uzasadnione, to od takiego człowieka stronił jawnie... Lecz jakże znów innem było to oblicze, gdy stawał przy łożu chorego, lub robił operację jaką okulistyczną; wtedy mimo zwykłej, chłodnej powagi rysów, ożywiało się ono spojrzeniem,

w którym drgało współczucie serdeczne, zmieszane z budzącą zaufanie pewnością siebie. Takie było oblicze Koźmińskiego jako lekarza” [4].

W 1872 roku Towarzystwo Lekarskie Warszawskie, którego członkiem był od 7 maja 1867 roku, powołało go na swojego bibliotekarza. Na tym stanowisku Koźmiński pozostał aż do śmierci. Zbiory biblioteczne liczące około 6000 dzieł zastał nieuporządkowane i częściowo nieskatalogowane. Katalog obejmował 4608 pozycji. Zbiory biblioteki pochodziły przeważnie z darowizn. Koźmiński postawił sobie za zadanie, aby biblioteka była wyposażona we wszystkie polskie dzieła. Koźmiński w celu poszerzenia zasobów biblioteki stosował system uzupełniania zbiorów drogą wymiany dubletów, namawiał kolegów lekarzy, aby niepotrzebne książki ofiarowywali bibliotece, a także kupował rzadkie egzemplarze za własne pieniądze. W chwili śmierci Koźmińskiego biblioteka liczyła prawie 11000 pozycji, w tym broszury, czasopisma, atlasy. Zapisał Warszawskiemu Towarzystwu Lekarskiemu całą swoją prywatną bibliotekę [1, 3].

Napisał 22 prace naukowe, które ukazały się w „Pamiętniku Warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego”, „Medycynie”, „Klinice” oraz „Gazecie Warszawskiej”. Obejmują one 20 oryginalnych prac w tym, 11 z dziedziny okulistyki, 4 bibliograficzno-historyczne, 5 z zakresu innych specjalności lekarskich oraz 2 tłumaczenia prac Meyera i Zehedera z zakresu okulistyki. Ponadto był autorem prac „Wykaz rzeczy zawartych w 72 tomach Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego z lat 1837-1876” [6] oraz „Słownika Lekarzów Polskich” [7], do którego materiały zbierał przez całe życie [1, 3].

Pierwsza praca wydana w 1877 roku obejmuje 347 stron i stanowi indeks do Pamiętnika Warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego [6]. We wstępie Stanisław Koźmiński podał historię czasopism lekarsko-przyrodniczych w Polsce, które ukazały się przed powstaniem Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego oraz opisywał dzieje Pamiętnika od początku jego istnienia tj. od 1837 roku do 1876 roku. Całość pracy jest podzielona na 3 części. Pierwsza obejmuje 22 działy według specjalności z zastosowaniem układu alfabetycznego według autorów i liczy 225 stron. Druga część obejmuje 77 stron i jest wykazem prac według tytułów z odsyłaczami do części pierwszej. Trzecia 27 stron to wykaz autorów, których prace umieszczone były w 72 tomach „Pamiętnika”. Na końcu podany jest spis wszystkich członków Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego od jego założenia tj. od 1820 roku do kwietnia 1877 roku oraz wykaz pracowników tego To-

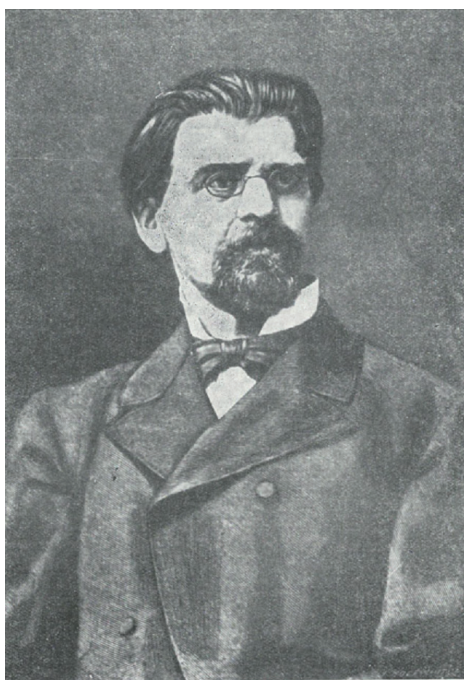
warzystwa. W pracach tych pomagała mu małżonka Lucyna z Gregorowiczów [1, 3].

Koźmiński, zamiłowany badacz dziejów polskiej medycyny, miał pierwotnie zamiar opracowania pełnej historii medycyny polskiej. Ale będąc słabego zdrowia, jakby przeczuwając, że nie starczy mu sił i czasu, na wykonanie tak trudnego dzieła, postanowił ograniczyć się tylko do napisania zwięzłych życiorysów lekarzy polskich i lekarzy obcych, działających w Polsce i do zebrania pełnej bibliografii ich prac. W tym celu oparł się przede wszystkim na zbiorach Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego oraz własnych poszukiwaniach w innych bibliotekach polskich i zagranicznych. Zdaniem Józefa Peszkego Koźmiński przejrzał księgozbiory Berlina, Wiednia, Pragi Czeskiej, Paryża, Wenecji, Bolonii, Padwy, Rzymu, Neapolu i wielu innych miast, poszukując w nich druków i prac lekarzy polskich [4].

Pracę nad „Słownikiem Lekarzów Polskich” Koźmiński rozpoczął w 1867 roku i pracował nad nim aż do śmierci [7]. Powstałe dzieło jest zbiorem wiadomości o polskich lekarzach, żyjących w Polsce i za granicą oraz ich pracach naukowych, a także o lekarzach cudzoziemcach osiadłych w Polsce. Zawiera życiorysy lekarzy oraz bibliografię lekarską polską. Koźmiński za życia wydał, własnym kosztem, dwa zeszyty „Słownika Lekarzów Polskich” o łącznie 320 stron obejmujących nazwiska od litery A do M. „Słownik Lekarzów Polskich” został wydany w latach 1883-1888 [3].

„Słownik lekarzów polskich” zawiera 17.000 opisów druków lekarskich i prac ogłoszonych w czasopiśmie od czasów najdawniejszych do roku 1885 roku włącznie. Liczba lekarzy polskich i obcych, działających na ziemiach polskich, wymienionych w Słowniku wynosi 4111 [4].

Według dr n. hum. Barbary Mauer-Górskiej recenzje „Słownika lekarzów polskich” [7], napisane po wydaniu dwóch pierwszych zeszytów, dały w swojej ocenie wyraz podziwu dla ogromu pracy S. Koźmińskiego, a to, że nadal w czasach współczesnych jest aktualną pracą biograficzno-bibliograficzną z historii polskiej medycyny, uzasadnia jego najwyższą, nieprzemijającą wartość. Przyczynami nowatorstwa „Słownika Lekarzów Polskich” było wprowadzenie układu alfabetycz-

Ryc. 2. Ryc. zamieszczona przy referacie Stanisława Konopki o Dr Stanisławie Koźmińskim w 125 rocznicę urodzin S. Koźmińskiego [Źródło: Dział Starej Książki Medycznej, Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie]

nego, porządkującego hasła autorskie i tytułowe, ustalenie formy biogramu z załączonym spisem piśmiennictwa, dążenie do pełnego ujęcia wszystkich dostępnych źródeł informacyjnych oraz stosowanie opisu bibliograficznego z adnotacjami i przypisami źródłowymi oraz odsyłaczą [12].

Na dorobek okulistyczny Koźmińskiego składają się 34 prace. W większości były to opisy przypadków, recenzje oraz sprawozdania z konferencji, ale również artykuły naukowe oraz książki i rozdziały w książkach. W 1880 roku Koźmiński na posiedzeniu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego zaprezentował referat na temat metod Jakoba Stillinga i Ernsta Pflügera badania widzenia barwnego, szczególnie wykrywania zaburzeń w zakresie barwy zielonej i czerwonej (zwanej tu *anerythrochlorapiją*) [13]. Obie metody opierały się na zasadzie

przeciwieństwa barw. Metoda zaproponowana w 1875 roku przez Stillinga opierała się na zastosowaniu tzw. cieni barwnych i opisana została następująco:

„Jeżeli weźmiemy dwa źródła świetlne, np. płomień dwóch świec, i jeden płomień zakryjemy tabliczką szkła czerwonego, zobaczymy, że z dwóch cieni, jakie rzuca na papier pręcik prostopadle ustawiony, jeden odpowiedni światłu czerwonemu, będzie zielonym, drugi zaś okaże się w barwie czerwonej. Wrażenie bowiem od światła czerwonego wywołuje barwę podmiotową zieloną, która ukryta w tych miejscach siatkówki, na jakich przypada obraz przestrzeni oświetlonej światłem czerwonym, staje się powodująca względem podmiotowej obojętnej, tkwiącej tam w siatkówce, gdzie się tworzy obraz cienia zależnego od płomienia czerwonego, i dla tego tenże cień ostatni w barwie zielonej okazać się musi. Słabość wyżej opisanej metody polegała na jej skomplikowaniu, pobudzaniu różnych obszarów siatkówki i konieczności nazywania barw przez osobę badaną. Wad tych natomiast została pozbawiona metoda Pflügera, która polegała na zastosowaniu 11 barwnych tablic, na których nadrukowano „głoski i cyfry szare i czarne” [13].

W cyklu publikacji poświęconych wadom wzroku i badaniu refrakcji przedstawił podstawy naukowe ówczesnej wiedzy dotyczącej wad wzroku, badania refrakcji i korekcji okularowej [14, 15]. Wiele zawartych tam informacji, dostarczało ówczesnie nowoczesną wiedzę,

ale i pozostało aktualnymi do dzisiaj. Na przykład opis przyczyn krótkowzroczności:

„Najczęściej krótkowzroczność bywa następstwem przedłużenia gałki ocznej. Oczy takie są znacznie wystające, jakby z oczodołu wysadzone. Często przedłużenie bywa tak znaczne, że ruchy oczu są utrudnione. Jeżeli wydłużenie gałki od razu dostrzedz się nie daje, zalecamy skierować choremu oko mocno do wewnątrz, a wówczas przekonamy się, że okolica równikowa jest jakby spłaszczona. Staphyloma posterius, wypuklenie w okolicy plamki żółtej, tak częsta przyczyna krótkowzroczności, powoduje przedłużenie osi przednio-tylnej gałki. Rzadszą jest krótkowzroczność w następstwie zwiększonej krzywizny środków łamiących. Zdarza się często, że krótkowzroczność pozorna bywa następstwem zwiększonej krzywizny soczewki w skutku skurczu mięśnia nastawczego. Taka myopia ustępuje pod wpływem atropinu” [14, 15].

Ponadto, autor omówił bardzo szczegółowo wiele przypadków klinicznych, gdzie wskazał też sposób wnioskowania z uzyskiwanych informacji klinicznych. Podajemy tu kilka ciekawych przykładów:

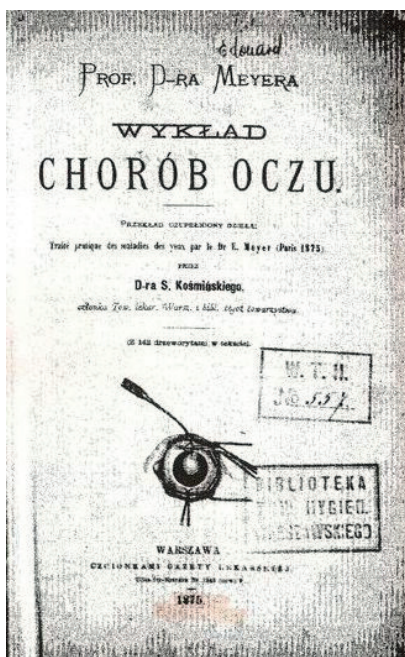
„Chory twierdzi, że rodzice jego nie są krótkowzroczni, że ojciec wymienitym obdarzony jest wzrokiem, że teraz w 70-tym roku życia bez okularów najdrobniejsze rozeznaje głoski. Dla nas jest to niezaprzeczony dowód krótkowzroczności, gdyż w przeciwnym razie ten powinienby używać szkieł wypukłych.”

„Starzec 70-letni uskarża się że okulary, których używa od wielu lat, już mu nie wystarczają. Chory nasz zaczął używać szkieł do widzenia zblizka w 50-tym roku życia; stąd przypuszczamy, że refrakcja jego oka jest w niskim stopniu krótkowzroczna; presbyopia bowiem poczyna się u prawidłowowzrocznego w 45 r. życia, u nadwzrocznego wcześniej, u krótkowzrocznego później” [16].

Kośmińskiego słownik etymologiczny wyrazów używanych w okulistyce pierwszy wydrukowany oryginalny polski podręcznik okulistyki przygotowany przez Feliksa Szokalskiego [17].

W 1875 roku Kośmiński wydał kolejny podręcznik okulistyki. Było to tłumaczenie pracy Eduarda Meyera pt. „Traité pratique des maladies des yeux” wydanej oryginalnie w 1873 roku w Paryżu uzupełnione przez tłumacza (Ryc. 3) [18].

Zawierał on omówienie wszystkich ówczesnie znanych zagadnień okulistycznych, w tym dotyczących siatkówki, naczyńówki i ciała szklistego. Większość

Ryc. 3. Strona tytułowa Prof. Dr Meyera wykładu chorób oczu Kośmińskiego, Warszawa 1875 [Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie].

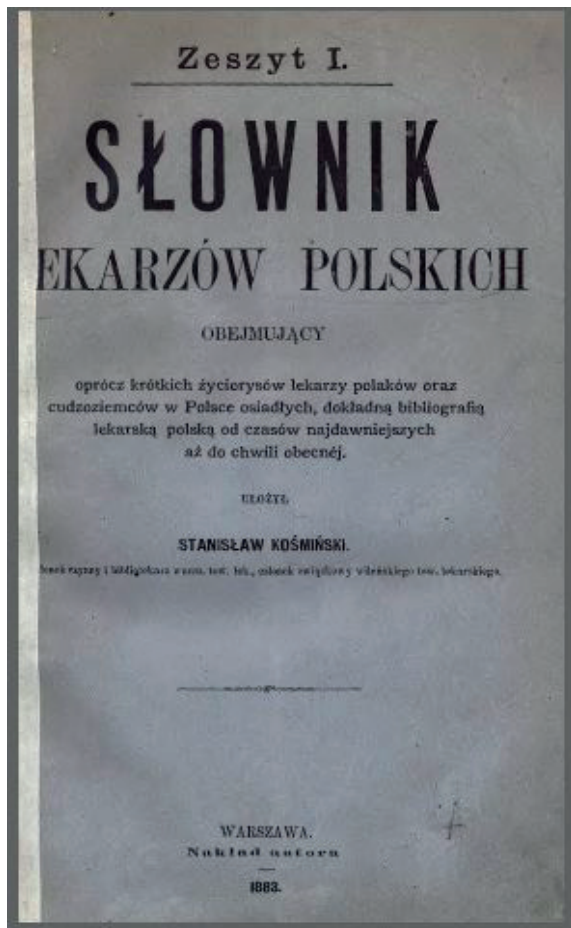
tematów, zarówno w zakresie patogenyzy, obrazu klinicznego, stosowanych klasyfikacji i leczenia została zaprezentowana podobnie do treści podręcznika okulistyki Szokalskiego. Nieco szerzej i w sposób bardziej przejrzysty omówione zostały zapalenia siatkówki, w tym zapalenie siatkówki surowicze (*retinitis serosa*, obrzęk siatkówki), zapalenie siatkówki miąższowe (*retinitis parenchymatosa*), zapalenie siatkówki syfilityczne (*retinitis syphilitica*), zapalenie siatkówki przy „białkomoczu” (*retinitis albuminurica*), zapalenie siatkówki przy białaczce (*retinitis leukaemica*) oraz zapalenie siatkówki barwnikowe (*retinitis pigmentosa*). Podobnie jak w pozostałych, poprzednio prezentowanych, podręcznikach omówione tu zostały również zasady badania części wewnętrznych oka, w tym oftalmoskopia oraz zagadnienia zaburzeń widzenia obejmujące zaburzenia widzenia barw, ślepotę zmierzchową, nieczułość i nadczułość siatkówki oraz różne przyczyny niedowidzenia (*amblyopia*).

Kośmiński zmarł nagle na dusznicę bolesną 14 września 1883 roku [4]. W wieku 46 lat. Nie dokończył druku „Słownika Lekarzów Polskich”. Wydaniem dalszych dwóch zeszytów „Słownika” zajęła się jego żona Lucyna, która od samego początku gorliwie mu pomagała i przyjaciel Józef Peszke (1845-1916), który uporządkował i uzupełnił pozostawione materiały. Zajęło mu to blisko 4,5 roku pracy, a ostatni zeszyt słownika ukazał się w lipcu 1888 roku. Peszke był lekarzem, historykiem medycyny i bibliotekarzem. Zajmował stanowisko ordynatora chirurgii w Warszawskim Szpitalu dla Dzieci od 1877 roku [4, 9]. Poniżej podajemy opis ostatniego dnia S. Kośmińskiego:

„Jak corocznie tak i w bieżącym roku wyjechał, tym razem do Livorno, do kąpiel morskich, a po pięciodobnym tamże pobycie, zdawało się, że zdrowy, wesół, przez Florencję powrócił do kraju, do Sławna, majątku zanego szwagra swojego, w Opoczyńskim, z celem dokończenia odpoczynku... Wkrótce jednak napisał do Warszawy, aby mu materiały do jego pracy przysłano, wyrażając obawę, jakby przecuciem powodowany, że dzieła nie dokończy. Niestety, tak się stało! Dnia 14 września, późno wstawszy od stolika pracy, położywszy się na spoczynek, poskarżył się żonie na tłoczący ból w piersiach i zanim zdołano podać mu pomoc lekarską, w kilka minut już nie żył, prawdopodobnie wskutek następnego krwotoku wewnętrznego; oględzin pośmiertnych nie dokonano. Ciało jego po eksporcie na wsi, przywiezione zostało przez żonę i szwagra do Warsza-

wy, a w dniu 18 września uczczone wspaniałym pogrzebem i złożone do grobu na Powązkach” [2].

Nie pozostawił po sobie potomstwa [5].

Ryc. 4. Strona tytułowa *Słownik lekarzów Polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej* Warszawa, 1883-[1885]; I-XVII, zdigitalizowany materiał archiwalny, Biblioteka Śląska w Katowicach

Piśmiennictwo:

- [1] Koźmiński S., *Słownik lekarzów Polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1883-[1885]; 1-17 zdigitalizowany materiał archiwalny, Biblioteka Śląska w Katowicach.
- [2] Malcz M., *Dr Stanisław Koźmiński* Tygodnik ilustrowany, Warszawa 1883;II 38:177-178.
- [3] Żurkowska Z., *Stanisław Koźmiński i jego zasługi naukowe*, 1-5, Dział Starej Książki Medycznej, Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie 589(9).
- [4] Konopka S., *Dr Stanisław Koźmiński (W 125. rocznicę urodzin)* Archiwum Historii Medycyny 1962; XXV: 439-445.
- [5] Krakowiecka L., *Koźmiński Stanisław Lubicz (1837-1883)* Polski Słownik Biograficzny XIV, 444-445;
- [6] Koźmiński S., *Wykaz rzeczy zawartych w 72 tomach Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego z lat 1837-1876* ułożony przez Stanisława Koźmińskiego, członka i bibliotekarza Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego Nakł. Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, Warszawa 1877.
- [7] Koźmiński S., *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Nakł. Autora, Warszawa, 1883-1888.
- [8] *Album zasłużonych lekarzy polskich*, Warszawa 1925; s. 49, Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie.
- [9] Orłowski W., *Z dziejów polskiej okulistyki pediatricznej* Klinika Oczna, 1986, 88:33-38.
- [10] Bojczuk H., *Rozważania nad Polską Bibliografią Lekarską Dziewiętnastego wieku 1801-1900* Stanisława Konopki Archiwum Historii i Filozofii Medycyny 1985, 48 3: 335-344.
- [11] Konopka S., *Polska Bibliografia Lekarska Dziewiętnastego Wieku (1801-1900)*, Warszawa 1977, IV:586-589.
- [12] Mauer-Górska B., *Stanisław Koźmiński (1837-1883) lekarz, bibliotekarz i bibliograf*, Warszawa 2002, s. 136.
- [13] Koźmiński S., *O nowym sposobie wykrywania niezdolności rozpoznawania barw podług Pflügera*, Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego 1881; 77: 199-203.
- [14] Koźmiński S., *Badanie przyrządu wzrokowego ze względu na refrakcję, akomodację i ostrości widzenia*. Medycyna 1879, VII (40): 625-630, (45): 707-712, (46): 726-730, (48): 757-761 i (49): 774-776.
- [15] Koźmiński S., *Praktyczne przykłady oznaczania refrakcji, akomodacji i ostrości widzenia*. Medycyna 1880, VIII (38): 596-599 i (39): 613-617.
- [16] Koźmiński S., *Praktyczne przykłady oznaczania refrakcji, akomodacji i ostrości widzenia*. Medycyna 1880, 613-614.
- [17] Szokalski W., *Wykład chorób przyrządu wzrokowego u człowieka*, T. 1-2, Warszawa 1869.
- [18] Koźmiński S., *Prof. Dr Meyera wykład chorób oczu*, Warszawa 1875.

Spis prac Stanisława Koźmińskiego**Prace historyczne:**

- [1] Wykaz rzeczy zawartych w 72 tomach Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego z lat 1837-1876, Nakł. Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, Warszawa 1877.
- [2] Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej, Nakł. Autora, Warszawa 1883.
- [3] Do historii medycyny w Polsce [O Janie i Stanisławie Chrościejowskim], Gaz. Lek. 1882, XVII (4): 66-69.
- [4] Krótki rys dziejów biblioteki Tow. Lek. Warsz. Pam. Tow. Lek. Warsz. 1875, LXXI:519.
- [5] O konieczności mianowania bibliotekarza młodszego w Bibliotece Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego Pam. Tow. Lek. Warszawa 1883, LXXIX (1): 212-214.
- [6] Roczne sprawozdanie o stanie biblioteki Towarzystwa, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1879, LXXV (2): 292-299.
- [7] Seweryn Gałęzowski [Wspomnienie pośmiertne], Gaz. Lek. 1878, R. XII, T. XXIV (16): 254.
- [8] Sprawozdanie o bibliotece Towarzystwa Pam. Tow. Lek. Warsz. 1880; LXXVI (1): 196-200. SPR. z 16 XII 1879.
- [9] Sprawozdanie o stanie i ruchu biblioteki Towarzystwa za r. 1876, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1877, LXXIII (1): 128-134. Spr. z 19 XII 1876.
- [10] Sprawozdanie o stanie i ruchu biblioteki Towarzystwa za r. 1877, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1878, LXXIV (1): 217-222, Spr. z 18 XII 1877.
- [11] Sprawozdanie ze stanu biblioteki Towarzystwa Pam. Tow. Lek. Warsz. 1875, LXXI (4): 519-527, Spr. z 2 XI 1875.
- [12] Sprawozdanie ze stanu biblioteki Tow. Lek. Warsz. z roku 1880, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1881, LXXVII (1): 256-258. SPR. z 23 XII 1880.
- [13] Urywki z historii medycyny w Polsce [Jan Fryderyk Bachstrom], Medycyna 1882, X (15):248.
- [14] [W sprawie „Słownika lekarzów polskich”], Przeg. Lek. 1882, R. XXI (8): 98-99.
- [15] Katalog Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, Dopełnienie I, Warszawa 1874.
- [16] Ustawa Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, zatwierdzona na posiedzeniu w dniu 14 grudnia 1875 roku, Warszawa 1875.
- [17] Kopernik Mikołaj, [w:] Słownik lekarzów polskich, Warszawa 1888, 229-230.
- [18] Thurneisser L., List Thurneissera, lekarza elektora Brandeburskiego do króla Stefana Batorego, Medycyna 1882; X (6): 96 [tłumaczenie].

Prace okulistyczne:

- [1] Przypadek wągra (*cysticercus cellulosae*) w oku lewym, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1873, LXIX(1): 22-23, Spr. Z 4. III.73.
- [2] [i B. Gepner], *Oftalmologia*, [w:] *Przegląd postępu nauk lekarskich za rok 1871*, Warszawa 1874; 564-629.
- [3] *Oftalmologia*, [w:] *Przegląd postępu nauk lekarskich za rok 1872*, Warszawa 1874, 753-782.
- [4] *Oftalmologia*, [w:] *Przegląd postępu nauk lekarskich za rok 1873*, Warszawa 1875, 120-156.
- [5] *Sprawozdanie z VI międzynarodowego zjazdu oftalmologów, jaki odbył się w Medyjołanie od 1 do 4 września 1880 r.*, Medycyna 1880, VIII (44): 697-669, (45):715-716, (46): 729-732 i (47): 744-746.
- [6] *Kongres międzynarodowy oftalmologiczny w Paryżu w 1867 r.*, Klinika 1867, II (10): 165-168.
- [7] *Zapalenie ciała rzęskowego – Cyklitis*, Klinika 1869, V (20): 319-320.
- [8] [W związku z artykułem A. Skorkowskiego „Przypadek nagłej utraty wzroku w skutek wstrzymania się odpływu miesięczkowego”], Medycyna 1877, V (20): 311-312.
- [9] *O tegoczesnej krótkowzroczności*, Gaz. Warsz. 1868, (197): 200-201.
- [10] *Zatrucie nikotyną, amblyopia*, Pam. Tow. Lek, Warszawa 1868, LIX 193.
- [11] *Czerniak (melanosis) ciała rzęskowego, łudzący długo pozorem wągra (cysticercus) poza soczewką*, Klinika 1868, II (15): 241-245.
- [12] *Zatrucie ostre tytoniem (Nicotianismus actus)*, Klinika 1871, VIII (1):12-13.
- [13] *O nowym sposobie wykrywania niezdolności rozpoznawania barw* Pam. Tow. Lek. Warsz. 1881, LXXVII (1):199-202.
- [14] *Stosunek chorób oddzielonych przyrządów i całego ustroju do zaburzeń w przyrządzie wzrokowym. Podług prof. Forster’a* Medycyna 1877; V (11): 165-170, (14): 217-220, (15): 233-236, (16): 246-249,(25): 395-399, (27): 429-432, (30): 475-477, (34):537-540, (35): 554-557.
- [15] *O badaniu refrakcyi oka*, Pam. Tow. Lek Warsz. 1877; LXXIII(1):157-170, Spr. z 30 I 77.
- [16] *Ocena teorii Mandelstamma skrzyżowania się nerwów wzrokowych*, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1876, LXXII, 121-125.
- [17] Landolt E., *Badanie przyrządu wzrokowego ze względu na refrakcyję, akomodacyję i ostrość widzenia (ciąg dalszy) skreślił Stanisław Koźmiński*, Medycyna, 1880, VIII (4): 52-55, (14): 209-212, (15): 225-228, (24):369-374 [tłumaczenie].
- [18] *Zdanie sprawy z pracy dra Seweryna Robińskiego nadesłanej z Berlina w roku 1869, a czytane na posiedze-*

- niu Towarzystwa w dniu 16 listopada 1869 roku, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1870, LXV 245-246.
- [19] Robiński S., „*Recherches microscopiques sur l'épithélium et sur les vaisseaux lymphatique capillaires* 1869, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1870, LXIII (1):31-36 (Stanisław Kościński [ocena]).
- [20] Wrodzona szczelina kości mostkowej (*fissura sterni congenita*), Pam. Tow. Lek. Warsz. 1873, LXIX 22.
- [21] Przypadek z kazuistyki położniczej: wymóżdżenie za pomocą kleszczy, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1879, LXXV 274-280.
- [22] Kilka słów o wymóżdżeniu i cięciu cesarskim cesarskim, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1880, LXXVI (1): 137-144.
- [23] *Tinea v. herpes tonsurans*, Pam. Tow. Lek. Warsz. 1867; LVII (1): 11-34, (4): 237-257, (6): 379-398.
- [24] Gepner B., Jodko W., Kościński S., Talko J., Wolfring E., *Oftalmologia*, [w:] *Przegląd postępów nauki lekarskiej za rok 1870*, Warszawa 1872, 723-779.
- [25] Meyer E., *Wykład chorób oczu. Przekład S. Kościńskiego*, Gaz. Lek. Warszawa 1875; str. 2 nlb. + VIII+ 598 [tłumaczenie].
- [26] Zehender W., *Zboczenia akomodacji i refrakcji oka*. Tłumaczył dr Kościński, Dodatek Kwart. Do Czas. Klinika. 1867, I 184-218 i 342-409 [tłumaczenie].
- [27] *Chronologija moru dymienicowego*, Medycyna 1879, VII (6): 88-91.
- [28] *Półpasiec czołowy (herpes zoster facialis s. ophtalmicus. Zona ophtalmica)*, Pam. Tow. Lek., Warszawa 1874; LXX (1):1-8.
- [29] *Sprawozdanie z dzieła dra Gepnera pod tytułem: „Oftalmologia”*, Pam. Lek., Warszawa 1871, LXV (1): 38-47.
- [30] *Przegląd postępu nauk lekarskich we wszystkich jej gałęziach i we wszystkich krajach. Pod redakcją P[olikarpa] Girsztowta. Za rok 1872*, Warszawa 1874, [współautor].
- [31] *Przegląd postępu nauk lekarskich we wszystkich gałęziach i we wszystkich krajach. Pod redakcją P. Girsztowta. Za rok 1873*, Warszawa 1875, Wydanie Redakcji Gazety Lekarskiej, str. 120-156] [współautor].
- [32] *Rocznik Medycyny Polskiej*, wydawany staraniem i nakładem D-ra J. Rogowicza, Redaktora „Medycyny”. Rok. II – 1880. Część 1, Warszawa 1880, str. 113-121] [współautor].
- [33] *Rocznik Medycyny Polskiej*, wydawany staraniem i nakładem D-ra J. Rogowicza, Redaktora „Medycyny”. Rok. III-1881. Część 1, Warszawa 1881, 157-162] [współautor].
- [34] *Rocznik Medycyny Polskiej*, wydawany staraniem i nakładem D-ra J. Rogowicza, Redaktora „Medycyny”. Rok. IV-1882. Część 1, Warszawa 1882, 209-221] [współautor].